

บทที่ ๒

ระเบียบวิธีวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาดังกล่าวจะทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในขณะของประเทศไทยนี้ อาศัยข้อมูลจากการวิจัยโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรในประเทศไทย (National Longitudinal Survey of Social, Economic and Demographic Change in Thailand) ในส่วนที่เป็นการวิจัยเขตชนบท ภายใต้การดำเนินงานของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ มีจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น ๑,๔๗๖ ครัวเรือน

การสุ่มตัวอย่าง

โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรในประเทศไทย ได้แบ่งเขตการวิจัยออกเป็น ๒ ส่วน คือการวิจัยส่วนที่เป็นเขตเมือง หมายถึงเขตเทศบาลทั่วประเทศ และการวิจัยส่วนที่เป็นเขตชนบท หมายถึงส่วนอื่น ๆ นอกเหนือไปจากเขตเมือง โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๆ นี้ สุ่มตัวอย่างจากอำเภอต่าง ๆ ทั่วประเทศ ยกเว้นอำเภอชายแดนที่มีหมู่บ้านกระจัดกระจาย ไม่มีทางคมนาคมที่คนมักสำรวจจะเดินทางไปถึงภายในเวลาจำกัด อำเภอที่มีการปฏิบัติการของผู้ออกการร้าย และตั้งหัวค้ายแดนภาคใต้ซึ่งได้แก่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล จากนั้นได้ทำการสุ่มตัวอย่างประมาณเขตละ ๑,๕๐๐ ครัวเรือน ครัวเรือนตัวอย่างในเขตชนบทจะเป็นตัวแทนของครัวเรือนประมาณ ๑ ต่อ ๒,๐๐๐ ครัวเรือนทั่วประเทศ

ในการดำเนินการทางสถิติ สถาบันประชากรศาสตร์ ได้รับคำแนะนำจากศาสตราจารย์ Leslie Kish ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยทางสังคม มหาวิทยาลัยมิชิแกน สหรัฐอเมริกา ได้จัดแบบการสุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยในเขตชนบท เป็น ๓ ชั้น โดยการใช้อำเภอการสุ่มตัวอย่างแบบการชักกลุ่ม

อย่างมีระบบ

ขั้นแรก เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับอำเภอ ได้แบ่งอำเภอในประเทศไทยออกเป็น ๑๕ กลุ่มตามลำดับอัตราส่วนของจำนวนประชากรที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ต่อจำนวนประชากรในวัยทำงานทั้งหมดในเขตอำเภอนั้น ๆ ในขั้นนี้ได้สุ่มตัวอย่างอำเภอมากดุ่มละ ๑ อำเภอ

ขั้นสอง เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับหมู่บ้าน ได้ทำการสุ่มตัวอย่างหมู่บ้านจากอำเภอที่ตกเป็นตัวอย่างมาอำเภอละ ๓ หมู่บ้าน

ขั้นสาม เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับครัวเรือนโดยวิธีการจัดระบบ (Systematic) ได้ทำการสุ่มตัวอย่างครัวเรือนจากหมู่บ้านที่ตกเป็นตัวอย่าง มาหมู่บ้านละ ๓๕ ครัวเรือน

ผลของการรวบรวมข้อมูลในเขตตามบทของประเทศไทย ในโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวด้วยวิธีการดังกล่าวโดยย่อแล้ว ได้ครัวเรือนตัวอย่างทั้งสิ้น ๑,๔๓๒ ครัวเรือน จาก ๔๕ หมู่บ้านของ ๑๕ อำเภอทั่วประเทศ ยังมีรายชื่อต่อไปนี้

๑. อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	๑๐๖	ครัวเรือน
๒. อำเภอด่านช้าง จังหวัดเชียงใหม่	๑๐๖	ครัวเรือน
๓. อำเภอสามเงา จังหวัดตาก	๑๐๕	ครัวเรือน
๔. อำเภอบางเลน จังหวัดพระนคร	๙๒	ครัวเรือน
๕. อำเภอคลองขี้เหล็ก จังหวัดขอนแก่น	๙๘	ครัวเรือน
๖. อำเภอปางมะผ้า จังหวัดขอนแก่น	๑๐๒	ครัวเรือน
๗. อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี	๑๐๐	ครัวเรือน
๘. อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๐๒	ครัวเรือน
๙. อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่	๑๐๔	ครัวเรือน
๑๐. อำเภอฉวาง จังหวัดนครราชสีมา	๙๐	ครัวเรือน
๑๑. อำเภอด่านช้าง จังหวัดบุรีรัมย์	๙๒	ครัวเรือน
๑๒. อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา	๙๘	ครัวเรือน
๑๓. อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร	๑๐๒	ครัวเรือน
๑๔. อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	๑๐๔	ครัวเรือน

๑๕. อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี ๕๗ ครัวเรือน

รวม ๑,๕๓๖ ครัวเรือน

จากจำนวนครัวเรือนตัวอย่าง ๑,๕๓๖ ครัวเรือนนี้ เป็นผู้ใหญ่ให้สัมภาษณ์ราย ๑,๑๑๘ ราย ผู้ให้สัมภาษณ์หญิง ๑,๕๐๐ ราย และในจำนวนผู้ใหญ่ให้สัมภาษณ์รายทั้งหมดมีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรวม ๕๔๔ ราย

แบบสอบถาม

แบบสอบถามที่สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้สร้างขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทราบข้อมูลเกี่ยวกับ

๑. สมาชิกในครัวเรือน
๒. ความสัมพันธ์ทางครอบครัว
๓. ความต้องการที่จะมีบุตรเพิ่มอีก (ถามจากหัวหน้าครัวเรือนชาย)
๔. ความคาดหวังและความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรชาย
๕. รายละเอียดทั่วไปเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว
๖. ประวัติในด้านการย้ายถิ่น
๗. การว่างงาน
๘. การเขียนฐานะทางสังคม
๙. ผู้ตัดสินใจในกิจการของครอบครัว (ถามจากหัวหน้าครัวเรือนชาย)
๑๐. การติดต่อกับโลกภายนอก
๑๑. ความเชื่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ
๑๒. ลักษณะของบ้าน
๑๓. การอนามัย
๑๔. ผู้ตัดสินใจในกิจการของครอบครัว (ถามจากภรรยาของหัวหน้าครัวเรือน)
๑๕. ประวัติและฐานะทางสังคมของผู้ให้สัมภาษณ์หญิง
๑๖. การสมรส

๑๗. การสังเคราะห์และการให้กำเนิดบุตร
 ๑๘. ความสามารถที่จะมีบุตรได้
 ๑๙. ความต้องการที่จะมีบุตรเพิ่มอีก (ถามจากหัวหน้าครัวเรือนหญิง)
 ๒๐. ความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว
 รวมหัวข้อใหญ่ ๒๐ หัวข้อ มีคำถามทั้งสิ้น ๓๗๒ คำถาม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสัมภาษณ์ ในพนักงานสำรวจซึ่งเป็นนิสิตในชั้นปริญญาตรีและมหาบัณฑิต ที่เคยผ่านการอบรมในหน้าที่พนักงานสำรวจจากสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาแล้ว ทำการสัมภาษณ์ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ดังนี้

- ชาย
๑. ถ้าในครัวเรือนมีผู้สมรสเพียงคนเดียว ให้สัมภาษณ์สามี
 ๒. ถ้าในครัวเรือนไม่มีผู้สมรสเลย ให้สัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน (เจ้านาย) โดยไม่คำนึงถึงเพศหรืออายุ
 ๓. ถ้าในครัวเรือนมีผู้สมรส ๒ คู่หรือมากกว่านั้น ให้เลือกสัมภาษณ์สามีคนหนึ่งตามเกณฑ์ดังนี้ ตามลำดับ คือ
 - ก. สัมภาษณ์สามีที่เป็นเจ้านายที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี และกำลังอยู่กับภรรยา
 - ข. ถ้าเจ้านายไม่มีคุณสมบัติตามข้อ ๓ (ก) ให้สัมภาษณ์ชายที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี แต่งงานแล้วและอยู่กับภรรยา โดยพิจารณาว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการทำมาหากินของครัวเรือน มากกว่าคู่สมรสรายอื่น ๆ (ไม่นับเจ้านาย)
 - ค. ถ้าไม่สามารถกำหนดใครว่า ผู้มีความสำคัญต่อการทำมาหากินของครัวเรือน ให้สัมภาษณ์ชายที่อาวุโสสูงสุดแต่ไม่เกิน ๖๐ ปี แต่งงานแล้ว และอยู่กับภรรยา

หญิง

ให้สัมภาษณ์ภรรยาของชายที่ถูกสัมภาษณ์และหญิงทุกคนในครัวเรือนที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี เกยสมรสแล้ว ไม่ว่าสถานภาพสมรสจะเป็นเช่นไรก็ตาม เช่น หย่า หรือแยกกันอยู่ก็ตาม

ข้อจำกัดของข้อมูล

๑) ข้อมูลที่นำมาศึกษาครั้งนี้มีข้อมูลเตรียมไว้เพื่อการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและประชากรของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรกรมโดยเจาะจง แต่มีวัตถุประสงค์จะรวบรวมข้อมูลในเรื่องทั่ว ๆ ไป การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการนำข้อมูลที่มีอยู่แล้วมาใส่ประโยชน์ใหม่มากที่สุด ดังนั้นในรายละเอียดและปัจจัยบางอย่างที่ควรนำมาพิจารณาวิเคราะห์จึงบกพร่องไป

๒) ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในสายตาของผู้สัมภาษณ์อาจวัดจากสายตาและความรู้สึกของผู้สัมภาษณ์แทนที่จะมีโอกาสสังเกต อันอาจมีผลให้ต่อเท็จจริงเกี่ยวกับฐานะของครัวเรือนคลาดเคลื่อนไป แต่จะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกรอบแห่งการอ้างอิง (frame of reference) ของผู้สัมภาษณ์นั้น ๆ

๓) การได้รับน้ำจากการชลประทาน มิได้มีคำถามเรื่องความพอเพียงของน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกด้วย จึงไม่อาจประเมินผลของการส่งน้ำในโครงการชลประทานได้

๔) ภาวะหนี้สินเป็นข้อมูลเฉพาะหนี้สินในเวลาที่หนึ่งปีก่อนการสัมภาษณ์เท่านั้น หนี้ที่มีอยู่ก่อนหน้านั้นไม่อาจทราบได้ ทั้งนี้เพราะคำถามย้อนหลังไปไกล ๆ ผู้ให้สัมภาษณ์อาจจะจำคลาดเคลื่อนได้ นอกจากนี้หนี้สินที่ถาม เป็นหนี้สินที่เป็นตัวเงินเท่านั้น มิได้รวมหนี้สินในเรื่องสิ่งของต่าง ๆ เช่น ปุ๋ย ยา ฆ่าแมลง เมล็ดพืช ไร่ควย จึงอาจทำให้จำนวนเกษตรกรที่มีหนี้สินน้อยกว่าที่ควรจะเป็น

๕) จำนวนวันว่างในรอบปี ศึกษาได้เฉพาะวันว่างของเกษตรกรผู้เป็นหัวหน้าครัวเรือนเท่านั้น วันว่างของแรงงานเกษตรในครัวเรือนไม่อาจจะวิเคราะห์ได้ ทั้งนี้ปัจจัยนี้จะแสดงให้เห็นปัญหาการทำงานต่ำระดับ ปัญหาผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรมีเวลาว่างนอกฤดูกาลเพาะปลูกมากเกินไป และหรือนำไปสู่ปัญหาการย้ายถิ่นชั่วคราวของเกษตรกรนอกฤดูกาลเพาะปลูก ทั้งนี้เพราะข้อมูลจำกัดไว้ให้เป็นเช่นนั้น นอกจากนี้การถามเวลาว่างของเกษตรกรเป็นการถามว่า ว่างกี่เดือน เดือนอะไรบ้าง เพราะฉะนั้นเกษตรกรจะตอบเฉพาะเดือนที่ตนว่างทั้งเดือนหรือเดือนที่ว่างเป็นส่วนใหญ่ เดือนที่มีเวลาว่างระยะสั้น ๆ อาจจะไม่รวมเข้า

ไปด้วย เวลาว่างของเกษตรกรจึงอาจน้อยกว่าที่ควรจะเป็น

๖) การศึกษาเรื่องขนาดที่ดินถือครองโดยเฉลี่ย เป็นการหาค่าเฉลี่ยอย่างกว้าง ๆ เท่านั้น ทั้งนี้เพราะการกำหนดเกณฑ์เป็นการกำหนดโดยแบ่งขนาดที่ดินถือครองออกเป็นช่วง มิได้กำหนดตามจำนวนที่แท้จริง

๗) โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรซึ่งได้เป็นข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ได้มีความประสงค์ที่จะเสนอรายงานในระดัภภาค จึงมิได้สรุปตัวอย่างจากประชากรภาคต่าง ๆ การที่เป็นเช่นนี้เป็นข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถศึกษาความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในภาคต่าง ๆ ได้ การศึกษาโดยแยกเป็นภาคจะช่วยให้เห็นฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรได้ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้เกษตรกรแต่ละภาคประกอบการเกษตรแตกต่างกันทำให้ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการแตกต่างกันด้วย

๘) การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเกษตรกรที่ทำนาอย่างเดียวกับเกษตรกรที่ทำนาและประกอบการเกษตรอย่างอื่นด้วยนี้ มีข้อจำกัดว่า เกษตรกรที่ทำนาอย่างเดียวยังได้มีคำถามว่าทำนากี่ครั้ง เพราะฉะนั้นจึงไม่อาจศึกษาความแตกต่างระหว่างเกษตรกรที่ทำนาครั้งเดียว เกษตรกรที่ทำนาสองครั้ง และเกษตรกรที่ทำนาและทำการเกษตรอย่างอื่นด้วย